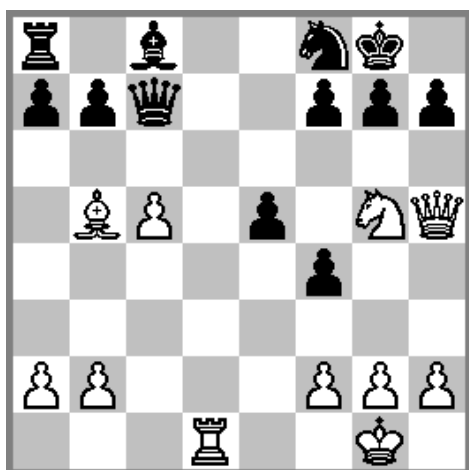

K historii dušeného matu

Jurij Averbach -64 č. 2/2007

Po stopách Gioacchino Greca

V jedné z partií posledního kola Všesvazového turnaje první kategorie (Gorkij, 1938) vznikla následující pozice:

Bílými hrál nejmladší účastník turnaje, šestnáctiletý školák Mark Stolberg (Rostov na Donu), černými – budoucí školitel Spasského a Korčného Vladimír Zak. Slabost bodu f7 umožnila bílému provést následující kombinaci:

28.Vd7! Sxd7 29.Dxf7+ Kh8 30.Sc4 Jg6 31.Dg8+ Vxg8 32.Jf7X.

Učitel mnoha generací sovětských šachistů Petr Arseněvič Romanovskij označil „vysoce umělecké finále“ této partie „zakončené vynikající demonstrací idejí velikého Morphyho – matem etouffe“, jak je francouzský název pro dušený mat.

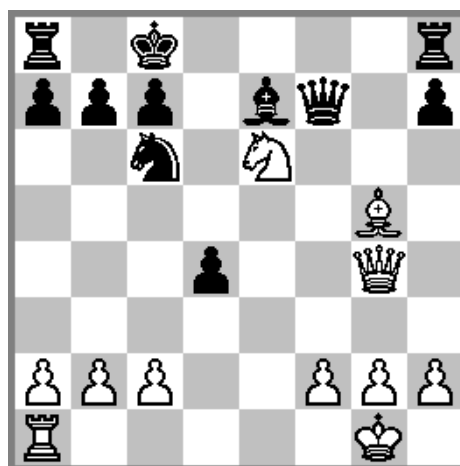
Naši šachisté výborně znali tvorbu Paula Morphyho, když již v roce 1929 byl vydán překlad z němčiny sborníku jeho partií. V tomto sborníku, vydaném Gézou Maróczyem v Německu v roce 1908, je možno skutečně najít dvě partie, které byly zakončeny dušeným matem. Obě byly sehrány v roce 1859.

Zde je první z nich, hraná v březnu v Paříži:

P. Morphy – Schrufer (Paříž, 1859)

Hra dvou jezdců v obraně C55

1.e4 e5 2.Jf3 Jc6 3.Sc4 Jf6 4.d4 ed 5.0-0 Jxe4 6.Ve1 d5 7.Jxd5 Dxd5 8.Jc3 Dh5 9.Jxe4 Se6 10.Jeg5 Sb4 11.Vxe6+ fe 12.Jxe6 Df7 13.Jfg5 De7 14.De2 Sd6 15.Jxg7+ Kd7 16.Dg4+ Kd8 17.Jf7+ Dxf7 18.Sg5+ Se7 19.Je6+ Kc8

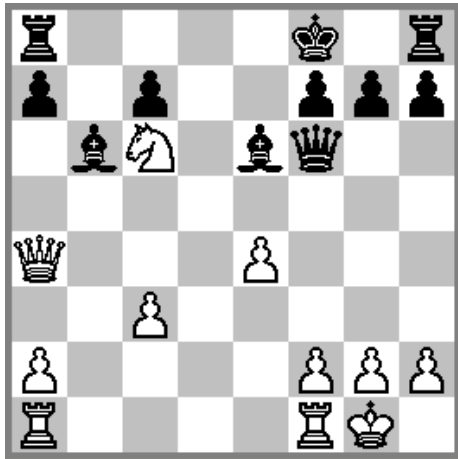
A tady bílý provede dušený mat. **20.Jc5+ Kb8 21.Jd7+ Kc8 22.Jb6+ Kb8 23.Dc8+ Vxc8 24.Jd7X.**

Druhá partie byla hrána na podzim v New Yorku, přičemž Morphy hrál bez jezdce.

P. Morphy – Bryan

bez jezdce b1

1.e4 e5 2.Jf3 Jc6 3.Sc4 Sc5 4.b4 Sxb4 5.c3 Sc5 6.0-0 d6 7.d4 Sb6 8.de de 9.Db3 Df6 10.Sb5 Se6 11.Da4 Jge7 12.Sg5 Dg6 13.Sxe7 Kxe7 14.Sxc6 bc 15.Jxe5 Df6 16.Jxc6+ Kf8

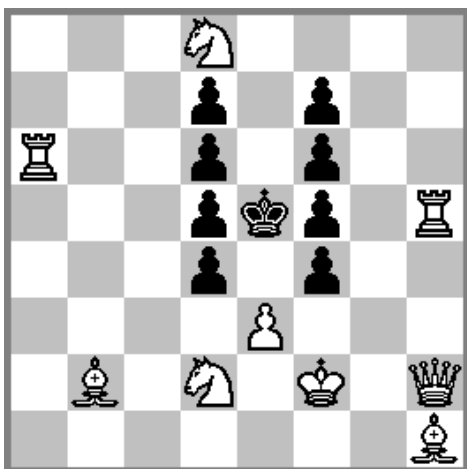

Nyní je vše připraveno pro dušený mat. Pouze je třeba odehnat dámu černého z diagonály.

17.e5 Dg5 18.h4 Dg4 19.Da3+ Kg8 20.Je7+ Kf8 21.Jg6+ Kg8 22.Df8+ Vxf8 23.Je7X.

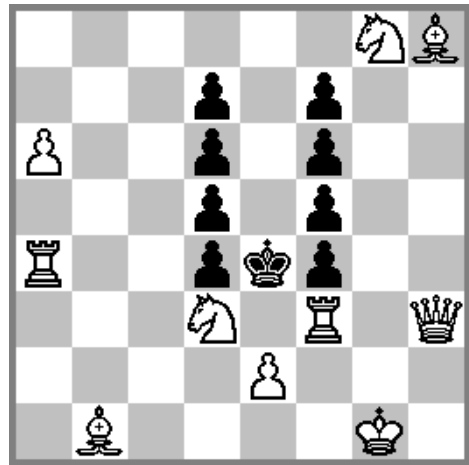
Nicméně vyvstává otázka: byl Morphy objevitelem dušeného matu? Stačí otevřít knihu Aarona Alexandra, vydanou v Paříži v roce 1846, která obsahuje 2 000 úloh, abychom se přesvědčili – dušený mat tehdy rozpracovávali šachoví skladatelé. Na toto téma je tam na 20(!) příkladů. Přičemž již existovaly úlohy, v nichž se dušený mat nedával na okraji, ale uprostřed šachovnice. V tomto sborníku jsou tři takové úlohy.

První – mat etouffe 5. tahem. Jméno autora je skryto za iniciálami J.C.

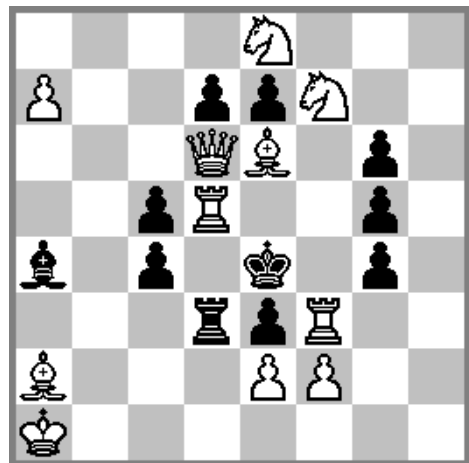
1.Se4 de 2.a8D d5 3.Dc8 d6 4.De6+ fe 5.Jf7X.

Druhá úloha – od téhož autora, ale mat je třeba dát 11. tahem!

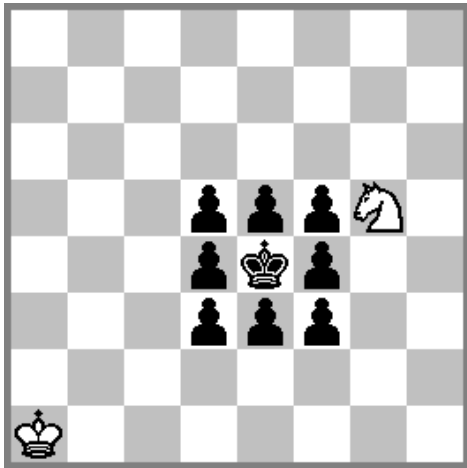
1.Ve3+ fe 2.Va5 f4 3.a7 f3 4.Dh7+ f5 5.Dh4+ f4 6.Dh7+ f5 7.Je1+ d3 8.Kh1 d4 9.Je5+ de 10.a8D+ d5 11.Jf6X.

Třetí úlohu, asi nejzajímavější, nesestavil nikdo jiný, než Lionel Kieseritzky. Ano, ano, ten samý Kieseritzky, který prohrál s Adolfem Anderssenem partii, nazvanou současníky „nesmrtelnou“!

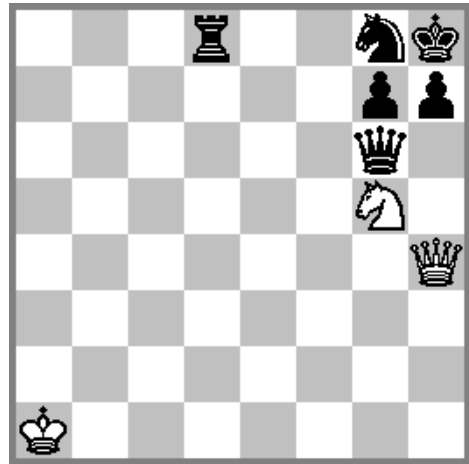
Také tady je potřeba dát dušený mat 11. tahem.

1.Vf4+ gf 2.f3+ gf 3.ed+ cd 4.Sf5+ gf 5.Vd4+ cd 6.Jf6+ ef 7.a8D+ Sc6 8.Dxc6+ dc 9.Sd5+ cd 10.De5+ fe 11.Jg5X.

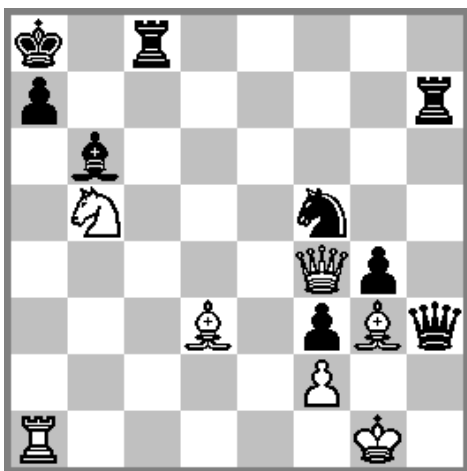
Z pohledu současné kompozice strádají všechny tyto tři pozice jedním a tímž nedostatkem: počet sebraných černých pěšců převyšuje počet zbylých bílých figur a pěšců.

Co se týká starodávných úloh na téma dušeného matu, je možno vidět v Alexanderově sborníku úlohu z knihy Filipa Stamma (Londýn, 1737).

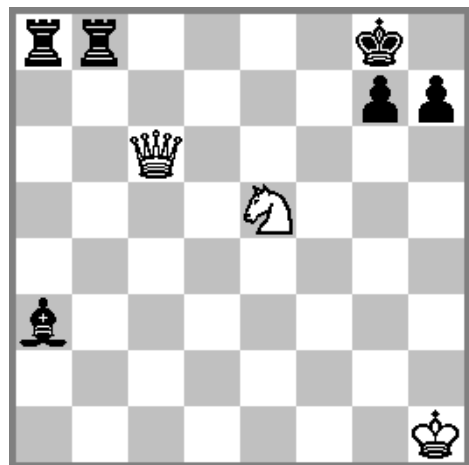
Černá dáma je přetížena svými povinnostmi – současně bránit body h7 a f7, což umožňuje bílému, aby dal mat druhým tahem: **1.Dxh7+ Dxh7 2.Jf7X.**

Přičemž v Damianově knize je možné vidět nám již známou kombinaci na téma dušeného matu, kterou jsme viděli u Morphyho:

Bílý začíná a dává mat čtvrtým tahem:
1.Se4+ Sb7 2.Db8+ Vxb8 3.Vxa7+ Sxa7 4.Jc7X.

Nicméně nejstarší úlohou ve sborníku na naše téma bude úloha z knihy Portugalce Damiano, opublikovaná v Římě ještě dříve, v roce 1512.

Bílý začíná a dá mat pátým tahem, přičemž figury černého jsou nedotknutelné:

1.De6+ Kh8 2.Jf7+ Kg8 3.Jh6+ Kh8 4.Dg8+ Vxg8 5.Jf7X.

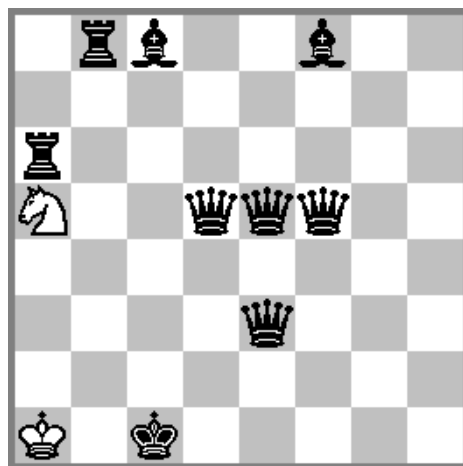
Současní autoři často při uvádění této pozice nevěnují pozornost na poznámku, že figury černého jsou nedotknutelné, a že je možné i druhé řešení – **3.Jd8+ Kh8 4.De8X.** Ale v tom případě následuje **4...Sf8** a mat není.

Damianova kniha byla vydána ve dvou jazycích – italsky a španělsky. „Tato kniha učí hrát šachy a obsahuje koncovky partií“. Takový byl její název. Teprve v XVI. století vyšlo Damianovo dílo v 8 vydáních, bylo převezeno do francouzštiny, angličtiny a němčiny. Všude v Západní Evropě se učili hrát podle Damianovy učebnice. Portugalce za prvé proslavilo zejména zahájení, které dostalo název gambit Damiano, a za druhé 16 tak zvaných „jemností“ hry a 72 úloh. Nicméně, když v polovině XIX. století objevili historikové knihu Španěla dona Luise Ramireze de Luceny, vydanou v Salamance v roce 1497 „*Opakování lásky a umění hry v šachy se sto padesáti problémy*“, tak se mezi 150 úlohami Luceny našly téměř všechny úlohy Damiana, včetně té úlohy, kterou jsme uvedli výše.

Ale ani Lucena nebyl vynálezcem tohoto téma. Dva roky před ním tentýž vydavatel, který vydal Lucenovu knihu, vydal ve Valencii první knihu, věnovanou soudobému šachu – „*Libre dels jochs partits dels schacs en nombre de 100*“, kterou napsal Francesch Vincent. Tato kniha se dnes považuje za ztracenou.

Ovšem poměrně nedávno historikové v Itálii objevili, že Lukrezia Borghia (1480-1519), dcera papeže Alexandra VI (1431-1503), původem Španěla, měla šachového učitele jménem Francesch, který zanechal dva rukopisy, kde jsou všechny pozice Vincenta. Lze důvodně předpokládat, že se jedná o téhož Francescha Vincenta. V roce 1985 jsem v časopise „*Nauka i žizň (Věda a život)*“ opublikoval článek, v němž jsem navrhl, aby byl Francescho považován za objevitele dušeného matu. Ale později jsem zjistil, že první úloha na téma dušeného matu byla vytvořena ještě dříve, do roku 1273, ještě v době středověkého šachu. V malém rukopisu, napsaném anglickým dialektem francouzštiny, nazvané anglofrancouzština, bylo obsaženo

15 úloh, přičemž čtyři z nich jsou samomat, tedy právě objevený..

Černý na tahu vynutí, aby dostal mat.

1. ...Vb1+ 2.Ka2 Dc4 (ve středověkém šachu byla dáma slabou figurou a tahala jako kámen v dámě) **3.Ka3 Vb2 4.Ka4** Nyní, když je bílý král omezen v pohybu, začíná černý stavět klec pro svého monarchu.

4. ...Kb1 5.Ka3 Ka1 6.Ka4 Dd3 7.Ka3 Dc2 8.Ka4 Db1 9.Ka3 Dd2 10.Ka4 Dc1 11.Ka3 Dd4 12.Ka4 De3 13.Ka3 De4 14.Ka4 Df3 15.Ka3 Sd6 (střelec tehdy tahal pouze po diagonále na třetí pole) **16.Ka4 Se6 17.Ka3** (klíčka pro krále je téměř hotová) **17. ...Va2+ 18.Kb3 Vb6+ 19.Kc3 Db2+ 20.Dd3 Vb3+! 21.Jxb3X.** Vtipné, není-liž pravda?

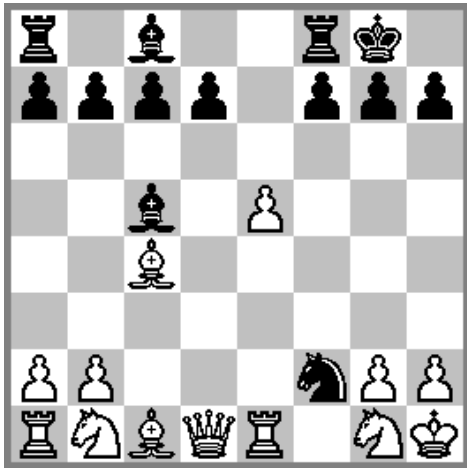
Takže, první úloha na dušený mat byla sestavena ještě ve středověkém šachu ve XIII. století.

Co se týká příkladů z praktické hry, je možné najít v rukopisu Gioacchina Greca, datovaného rokem 1620, tři partie, které končí dušeným matem. Zde je jedna z nich.

NN – Greco

Obrana dvou jezdců C50

1.e4 e5 2.Jf3 Jc6 3.Sc4 Sc5 4.0-0 Jf6 5.Ve1 0-0 6.c3 De7 7.de ed 8.e5 Jg4 9.cd Jxd4 10.Jxd4 Dh4 11.Jf3 Dxf2+ 12.Kh1 Dg1+ 13.Jxg1 Jf2X.

A dokud nebude udělán nový objev, je třeba považovat Gioacchina Greca za prvního, který v praktické partii realizoval dušený mat.